

ODEŠEL JAN ČÁP

V září 2001 přišla zpráva, kterou jsme sice čekali, ale které jsme se současně obávali. Po těžké nemoci zemřel ve věku 76 let prof. PhDr. Jan Čáp, CSc. Po Václavu Kuličovi odešel nestor české pedagogické psychologie, po Ladislavu Ďuričovi odešel jeden z nestorů československé pedagogické psychologie. Prof. Čáp představoval obor, který neměl a stále ještě nemá ustláno na různých. V psychologické komunitě bývá pedagogická psychologie nazírána s určitým odstupem, neboť pro řadu specialistů je „kontaminována“ pedagogikou; vedle výlučných oborů typu klinické psychologie pak působí málo vznešeně. V pedagogické obci je někdy brána jako území nikoho, z něhož lze dle libosti nekvalifikovaně čerpat, pokud vlastní pedagogická a didaktická témata nejsou pro studenty dostatečně atraktivní.

Přitom jde o obor, který má u nás dlouhou letou tradici, reprezentovanou (kromě výše jmenovaných) osobnostmi, jako je Václav Příhoda, Ján Hvozdík aj. Obor, který každoročně oslovuje (někdy dobře, někdy špatně) tisíce studentů učitelství nejen na pedagogických fakultách, ale na všech dalších fakultách připravujících učitele. Oslovuje také desetitisíce učitelů v činné službě. To vše si prof. Čáp uvědomoval, a také proto tomuto oboru zasvětil celý svůj život.

Jeho **pedagogické působení** zahrnuje mnoho desítek let až do roku 2001. Celý svůj život zůstal věren jedné instituci – Univerzitě Karlově v Praze a její Filozofické fakultě. Působil na psychologickém pracovišti,

kteří v průběhu let sice měnilo svůj název, ale stále šlo o pracoviště, které zajišťovalo výuku psychologie jak pro neučitelské obory, tak pro obory učitelství.

Vyučoval rád a svá vystoupení měl dobře didakticky zpracována. Snažil se své studenty pro obor získat a svou výraznou postavou a svébytnou dikcí byl nepřehlédnutelný. Vykonal neuvěřitelné množství práce pro zkvalitnění psychologické přípravy všech učitelství oborů, zejména učitelství pro střední školy. Probouzel zájem o koncipování výuky psychologie jakožto samostatný problém (Čáp 1980). Snažil se podporovat i nové studijní obory a stál (spolu s jinými) v šedesátých letech u zrodu mezioborového studia psychologie-ošetřovatelství, které se později změnilo na pedagogiku-ošetřovatelství. Při výuce spolupracovaly dvě fakulty Univerzity Karlovy – Filozofická a Všeobecného lékařství (dnes 1. lékařská fakulta).

Pokud jde o jeho vztah ke studentům, dal by se označit výrazem přátelský. Vedl za svůj život stovky diplomových prací a na rozdíl od některých jiných vysokoškolských učitelů si automaticky nepřisouval zásluhy na kvalitních pracích. Nepokládal se za hlavního hybatele a studenta bral jako partnera. Pokud byla práce kvalitní, neváhal – a v tom je jeho velikost – citovat ve svých odborných publikacích autory diplomových a rigorózních prací stejně jako vědecké veličiny.

V povědomí mnoha generací studentů je prof. Čáp znám převážně jako autor učebnic pedagogické psychologie. Učebnic, které se dočkaly mnoha reedic, neboť (s výjimkou

Đuričova Úvodu do pedagogické psychologie (z r. 1974) nebylo u nás vhodnější souhrnné práce, z níž by se studenti učitelství mohli učit. Dokonce i po roce 1989, kdy se díky překladům nakladatelství Portál dostaly na náš knižní trh kvalitní zahraniční učebnice, studenti dál sháněli Čápy učebnice a každý náklad byl brzy vyprodán.

Tak, jak postupoval čas a vývoj se zrychloval, začínal být prof. Čáp chápán některými mladými psychology jako člověk, který už nemá mnoho co říci. Jako člověk, který sice vydává svou učebnici v pravidelných intervalech (podle nich jen s drobnými „kosmetickými“ úpravami), ale pokud jde o aktuální dění v oboru, stojí už dávno stranou. Mohu dosvědčit, že takový soud je povrchní a nespravedlivý. Prof. Čáp velmi bedlivě sledoval nové věci, pořizoval si výpisky a své dřívější pohledy obohacoval o vše nové. Při tvorbě nových textů korigoval své starší názory na základě nových výzkumů, podstatně předělával kapitoly učebnic. I ve vysokém věku byl přístupný námětům na úpravy svých textů, byl přístupný věcným námitkám a nerozpakoval se práci důkladně předělat. V případech, kdy si uvědomoval, že už neobsáhne další témata, neváhal oslovit další kolegy a dal jim prostor pro tvořivé rozvíjení nových témat. Tak vznikla i jeho poslední učebnice, kterou dokončoval již vážně nemocen – Psychologie pro učitele (Čáp; Mareš 2001).

Z výzkumného pohledu byl jeho vývojový oblouk úctyhodný a jeho eit pro témata si uvědomujeme až s odstupem času. Začínal pracemi, které bychom asi zařadili na pomezí psychologie práce a pedagogické psychologie: psychomotorickým učením, nácvikem činností, pracovním výcvikem (Čáp 1957, 1964). K těmto tématům se vrátil na začátku normalizace a zajímal se o profesiografii různých povolání, např. dělnických (Čáp 1970, 1972), ošetřovatelských

(Čáp et al. 1974), ale už s vyústěním do otázek výchovy a výcviku (Čáp 1972/73).

Na konci šedesátých let se věnoval proměnám osobnosti tváří v tvář náročným životním situacím (Čáp; Dytrych 1968). Když si uvědomíme, že Lazarusova práce nazvaná Psychologický stres a zvládání zátěže vyšla v USA r. 1966 a transakční model stresu a zvládání zátěže začal vytvářet R. Lazarus kolem roku 1967, je Čáпова volba tématu obdivuhodná.

Další dlouhodobé téma se u něj objevuje kolem roku 1977. Je jím psychologický pohled na všestranné rozvíjení osobnosti (Čáp 1977); později se autor přiklonil ke skromnějšímu a výstižnějšímu názvu mnohostranný versus jednostranný rozvoj osobnosti. V tématu, které bylo pro mnoho lidí pouhou ideologickou floskulí, nad níž se vůbec nezamýšleli, našel racionální jádro a uchopil ho jako svébytný psychologický problém. Sérií psychologických výzkumů odhalil jeho důležitost pro výchovné a vzdělávací úsilí jak v adolescenci, tak v rané dospělosti (Čáp 1991).

Těžiště jeho práce ovšem tkvělo po celá desetiletí v pedagogické psychologii. Zde nalezneme jeho celoživotní lásky – témata, která můžeme heslovitě nadepsat jako: aktivita a aktivnost člověka, trávení volného času, výchova v rodině, způsoby a styly výchovy.

Na prvních dvou tématech úzce spolupracoval s osobou, která mu byla nejbližší, B. Rotterovou. Prof. Čáp jako jeden z mála u nás důkladně analyzoval kategorii, s níž mnozí zacházeli velmi volně – kategorii *aktivní* osobnosti. Uvažoval o ní nikoli izolovaně, nýbrž na kontinuu aktivita-pasivita. Navíc uvažoval také o specifických osobnostních vlastnostech – *aktivnosti-pasivnosti* člověka. Rozlišil v nich aspekty temperamentové, motivační, operační a kognitivní a zajímal se o jejich vnější projevy, možnosti diagnostiky a ovlivňování výchovou.

To ho přivedlo k další rozsáhlé problematice, již je *trávení volného času* u mladých lidí. Zajímal se o přání osob trávit čas určitými činnostmi a reálným trávením volného času. Studoval aktivní a receptivní způsoby trávení volného času mládeže a dlouhodobé důsledky určitých způsobů využívání času. Zjišťoval determinanty změn a konstatoval, že svébytné místo zaujímá rodina.

Není snad třeba dodávat, že výzkumy tohoto typu zůstávají výzvou pro současnou českou společnost, označovanou někdy jako konzumní. Výzvou ověřit paušalizující tvrzení, že značná část mládeže je pasivní a tráví volný čas nevhodným způsobem.

Na dalších dvou tématech prof. Čáp dlouhodobě spolupracoval se statistikem P. Boschkem. Pokusili se podívat se psychologicky jemnějším způsobem na *výchovu dětí v rodině*. Hledali vhodné teoretické modely a současně nové diagnostické metody (Čáp; Boschek 1994). Mapovali emoční vztahy v rodině, způsoby řízení dítěte a důsledky určitých konstelací pro dítě samotné.

Zobecněním jednotlivých výzkumů nakonec dospěli k analyticko-syntetickému modelu, který je také zjednodušeně nazýván model devíti polí (Čáp; Boschek 1998 a,b). Vyjádření *způsobu výchovy v rodině* však nekončí zařazením do jednoho z devíti polí schématu. Každé pole má některé podstatné společné znaky, zároveň však jsou v něm ještě rozdíly. Záleží na tom, zda záporný emoční vztah k dítěti mají oba rodiče, nebo jen jeden z nich. To znamená, že od syntetického vyjádření – zařazení do některého z devíti polí – se lze vrátit do analytější roviny. Je dokonce možné jít až k jednotlivým typickým situacím nebo k určité kritické události v předchozím vývoji rodiny.

V čem byl hlavní přínos prof. J. Čápa? S odstupem času lze říci, že minimálně ve

dvou oblastech: učitelské a vědecké. Jako učitel vytvořil tradici standardní domácí učebnice psychologie pro studenty učitelství a tuto tradici po čtvrt století naplňoval (Čáp 1976, 1980, 1993, Čáp; Mareš 2001). Jako badatel nejvíce obohatil oblast, od níž psychologové i pedagogové dávali často ruce pryč, a přesto je nepominutelná; zůstává jako inspirace a apel dalším odborníkům. Je to psychologie výchovy, zejména pak výchovy pubescentů a adolescentů.

Jako člověk osvědčil svým osobním příkladem, že i ve velmi náročných životních situacích se dá důstojně žít, dále se zajímat o novinky, studovat a usilovně pracovat.

Jiří Mareš

Vybraná literatura:

- ČÁP, J. *K psychologii cviku ve světle učení*. I. P. Pavlova. Praha : SPN, 1957. 207 s.
- ČÁP, J. *Psychologie pracovního výcviku*. Praha : SPN, 1964. 164 s.
- ČÁP, J. Pedagogicko-psychologická hlediska v profesiografických metodách. *Psychologie v ekonomické praxi*, 1970, 4, s. 1–19.
- ČÁP, J. Psychologická srovnávací charakteristika šesti dělnických povolání ve strojírenství. *Psychologie v ekonomické praxi*, 1972, 7, s. 71–78.
- ČÁP, J. Zvláštnosti odborného výcviku v různých učebních oborech. *Odborná výchova*, 1972/73, 23, s. 73–80.
- ČÁP, J. Všestranné rozvinutá osobnost a její formování. *Psychologie v ekonomické praxi*, 1977, roč. 12, č. 1–2, s. 24–33.
- ČÁP, J. K otázkám vyučování psychologií v přípravě učitelů. *Čs. psychologie*, 1980, roč. 24, č. 4, s. 388–396.
- ČÁP, J. *Základy psychologie pro učitele*. Praha : SPN, 1976. 119 s.
- ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : SPN, 1980.

-
- ČÁP, J. *Psychologie mnohostranného vývoje člověka*. Praha : SPN, 1990. 292 s.
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1993. 415 s. ISBN 80-7066-534-3.
- ČÁP, J.; BOSCHEK, P. *Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině*. Příručka. Bratislava, Brno : Psychodiagnostika, 1994.
- ČÁP, J.; BOSCHEK, P. *Způsob výchovy v rodině a osobnost dítěte. Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1998a, roč. 33, č. 1, s. 35–44.
- ČÁP, J.; BOSCHEK, P. *Některé vlastnosti osobnosti ve vztahu k výchově a jejím cílům. Pedagogika*, 1998b, roč. 48, č. 3, s. 292–303.
- ČÁP, J.; ČECHOVÁ, V.; MELLANOVÁ, A. aj. *Příspěvek k psychologické analýze a charakteristice profesí zdravotní a dětské sestry. Čs. ošetrovatelství*, 1974, roč. 2, č. 5, s. 39–46.
- ČÁP, J.; DYTRYCH, Z. *Utváření osobnosti v náročných životních situacích*. Praha : SPN, 1968. 118 s.
- ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-x.
- ROTTEROVÁ, B.; ČÁP, J. *Výchova aktivty mládeže ve volném čase*. Praha : Univerzita Karlova, 1976. 158 s.
-

VYBÍRÁME Z INTERNETU

S cílem podpořit vědeckou práci v oblasti věd o vzdělávání, umožnit publikování jejich výsledků učitelům všech typů škol, seznamovat s těmito nálezy širokou pedagogickou veřejnost, a pomáhat tak dostat poznatky vědeckých usilování i do praxe vznikl před nedávnem na olomoucké univerzitě elektronický čtvrtletník *e-Pedagogium*. Byl vymezen jako nezávislý odborný časopis pro pedagogické pracovníky všech typů škol. Redakční rada hodlá zaměřit jeho obsah na vědecká sdělení, teoretické studie a další odborné práce vztahující se k problematice vzdělávání a školství – zejména z oblasti pedagogiky, speciální pedagogiky, pedagogické psychologie a didaktik všeobecně vzdělávacích předmětů. První (a zatím jediné) číslo časopisu je cele věnováno příspěvkům z konference „Řízení kvality ve vzdělávání“, která proběhla na Pedagogické fakultě UP v Olomouci 5. února 2001. Vedle úvodních referátů se v něm v plném znění objevují příspěvky z bloku orientovaného na řízení kvality v předškolním, primárním a sekundárním vzdělávání, bloku týkajícího se řízení kvality v terciárním vzdělávání, stejně jako příspěvky, které zazněly v následné všeobecné diskusi. Zájemcům o navýsost aktuální téma řízení kvality ve vzdělávání se tak dává k dispozici 185 stran relevantních a veskrze zajímavých textů. Přejme redakci *e-Pedagogium*, aby se jí dařilo i v práci na dalších číslech. První číslo časopisu je dostupné na adrese: <http://www.upol.cz/UP/Pracovis/Casopis.pdf>, podrobnější informace o možnostech přispět do *e-Pedagogium* pak lze nalézt na adrese <http://www.upol.cz/UP/Aktualit/aktualit.htm>.

(mp)

ZMĚNY V BIBLIOGRAFICKÉM ZÁZNAMU – doplněno, upraveno

Vážení autoři,
přinášíme Vám vzory bibliografických zá-
znamů, které jsou v souladu s mezinárodní-
mi normami ISO 690 : 1987 a ISO 690 : 1997
a jimiž se bude redakce Pedagogiky nadále
řídit. Očekáváme, že přizpůsobíte přehledy
použité literatury ke svým pracím této normě.

Stručná základní pravidla

- Hlavním zdrojem pro sestavení bibliogra-
fických odkazů jsou původní dokumen-
ty, tradiční i elektronické. U tištěných do-
kumentů je to titulní stránka, u elektro-
nických příslušná digitální kopie. U inter-
netových či webovských dokumentů je
důležitá konkrétní verze a konkrétní umís-
tění dokumentu v síti. Údaje pro biblio-
grafické odkazy se zapisují tak, jak jsou
uveřejněny v dokumentech.
- Transkripce nebo transliterace z nelatin-
kových písem se provádí podle národních
nebo mezinárodních norem.
- Psaní velkých písmen musí být v souladu
s pravopisem jazyka uváděných informa-
cí. Druhem písma v zápisech odlišuje-
me: jméno autora VERZÁLKAMI, název
dokumentu, periodika a zdrojového doku-
mentu *kurzívou*. Podnázev se připojuje za
název po mezeře, dvojtečce a mezeře.
- Pro seznamy bibliografických odkazů se
jména osob uvádějí v invertovaném tva-
ru (příjmení, křestní a rodové jméno). Za
příjmením následuje čárka a mezera.
Křestní a rodová jména píšeme iniciálou
s tečkou bez mezer.
- Má-li dokument více autorů, uvádíme jen
tři jména a připojíme českou zkratku aj.
(a jini). Jednotlivá jména se oddělují
středníkem.
- V odkazech na periodika se uvádějí po-
drobnější údaje v pořadí rok, ročník, čís-
lo, a to v jazyce dokumentu, popř. bez
zkratk, ale strana vždy zkratkou v češ-
tině, tj. s. (ne str.).
- V zápisech tištěných dokumentů se po-
vinně zapisují jiná než 1. vydání publi-
kace (např. 5. přeprac. vyd.; 2nd ed.;
3. Aufl.). Používat můžeme jak horní in-
dexy, tak litery běžně na řádku (4th ed.).
U elektronických se zapisují údaje o ver-
zích, aktualizacích apod. (Version 2.0;
3rd ed.; version 1.0).
- Povinně se uvádí údaj o místě, naklada-
teli nebo vydavateli dokumentu, když
jsou známy. Pokud známy nejsou, uve-
de se česká zkratka b.m. nebo b.n.; jako nový
povinný údaj se vyžaduje standardní čís-
lo ISBN u knižních publikací nebo ISSN
u časopisů (pokud existuje). Nepovinný
je údaj o rozsahu dokumentu, tj. počet
stran. Údaje získané mimo pramen se
uvádějí v hranatých závorkách.
- U elektronických dokumentů jsou povin-
né ještě tyto údaje:
Druh elektronického nosiče uvádíme za
název v hranatých závorkách: [online],
[CD-ROM], [monografie na CD-ROM].
Datum vydání elektronického nosiče obec-
ně zapisujeme tak, jak je uvedeno v prame-
ni. Data, která známe, ale nejsou uvedena
v el. dokumentu, uvádíme v hranatých závor-
kách.
Datum aktualizace/revize citovaného el.
dokumentu musíme uvést za datum vydání.
Datum citování, kdy byl elektronický do-
kument skutečně viděn, uvádíme za datum
vydání v hranatých závorkách. U online do-
kumentů údaj uvádíme povinně. Před datum
citování dáváme zkratku slova „citováno“:
[cit. 3. května 2000], [cit. 2000-05-23],
[cit. 11. ledna 2001; 21:15CST]. Data zpra-

covaná pouze v číselné formě musí být v souladu s ISO 8601.

Dostupnost a přístup – u online dokumentů povinně uvádíme informaci o přesné lokaci té kopie, kterou jsme skutečně viděli. Prvky lokační informace musí být transkribovány s toutéž interpunkcí, velkými a malými písmeny, jak je uvedeno v prameni. Uvádějí se v ostré závorce výrazem „Dostupné na“ nebo „Dostupné v“: Dostupné na WWW: <<http://www.cuni.cz>>. Dostupné na Internetu: <knihovna@cesnet.cz>. Dostupné v TELESYSTEMES QUESTEL.

Můžeme uvádět informace o dalších přístupech téhož el. dokumentu, které musíme odlišit od lokace skutečně citovaného dokumentu slovy „Dostupné též“: Dostupné též na Internetu: <uk@cuni.cz>.

– Seznam bibliografických odkazů (literatura) je zpravidla uspořádán abecedně:

může však být i v číselné posloupnosti, která odpovídá pořadí citací v textu. Více citací jednoho autora řadíme zásadně abecedně podle názvu dokumentu.

- Poznámky označené horní indexovou číslicí v textu mohou být uvedeny na příslušné stánce pod čarou, za kapitolou nebo na závěr práce.
- Citace autorů v textu je možné provést třemi způsoby:
 1. za jménem citovaného autora v kulaté závorce rok vydání publikace a stranu ... (1999, s. 28);
 2. v kulaté závorce autor a rok vydání publikace ... (Průcha 1998) nebo (Nicholls 1984, Man; Prokešová; Stuchlíková 1999);
 3. číslicí v kulaté závorce, které odpovídá pořadové číslo autora v abecedním řazení v seznamu literatury ... (6).

Příklady bibliografických odkazů na tradiční dokumenty

1. Tištěné monografické publikace

a) Odkaz na celou publikaci

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha : ISV, 1999. ISBN 80-85866-33-1.

WEINBERG, S. *První tři minuty : moderní pohled na počátek vesmíru*. 2. aktual. vyd. Praha : Mladá fronta, 1998. ISBN 3-7913-1674-5.

DISMAN, M.; POLANECKÝ, V.; STEHLÍKOVÁ, E. aj. *Drogy, alkohol, tabák a životní styl*. Praha : Hygienická stanice hl. m. Prahy, 1995.

LEHMANOVÁ, Z. (ed.). *Výchova k evropanství : Kulturně historické souvislosti evropského procesu*. Praha : VŠE, 1996. ISBN 80-7079-762-2.

b) Odkaz na část tištěné vícesvazkové publikace

Akademický slovník cizích slov. I. díl, A-K. Praha : Academia, 1995. ISBN 80-200-0523-4.

Ottův slovník naučný : Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Praha : J. Otto, 1888-1909. 28. sv.

c) Odkaz na příspěvek do monografické publikace

KINSKÝ, F. Budoucnost Evropy. In *Evropská dimenze ve vzdělávání a v přípravě učitelů*. Praha : PedF UK, 1996, s. 58–69. ISBN 80-86039-07-2.

MCADAMS, D.P. The development of a Narrative Identity. In BUSS, D.M.; CANTOR, M. (Eds.). *Personality Psychology*. New York : Springer-Verlag, 1989.

(Konstantní prvky, jako např. M'ADAMS, MACADAMS, Mc ADAMS, Mac ADAMS, se považují při řazení spolu s rodinným jménem vždy za jedno slovo – MACÁK, MC CUL-LOCH, MACDONALD, MACDOUGALL, MACOUN...).

MAGLIANO, J.P. Revealing Inferences Processes During Text Comprehension. In GOLDMAN, S.R.; GRACSSER, A.C.; BROEK, P. van den. (Eds.). *Narrative Comprehension, Causality, and Coherence*. Mahwah (New Jersey) : Lawrence Erlbaum Ass., 1999.

d) Odkaz na příspěvek do tištěného sborníku

HORÁK, F. Pojem bohemikum. In *Česká bibliografie : sborník příspěvků a materiálů*. Sv. 1. Praha : Národní knihovna : SPN, 1959, s. 9–18.

2. Tištěné seriálové publikace (časopisy, noviny, edice aj.)

PELIKÁN, J. Některé problémy působení školního prostředí na sebereflexi žáků. *Pedagogika*, 1995, roč. 45, č. 3, s. 210. ISSN 3330-3815.

Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice. *Učitel'ské noviny*, 1999, roč. 102, č. 22, s. 11–22.

RATNER, D. aj. Seasonal variations in blood cholenesterase activity. *Israel journal of medical science*, May 1989, vol. 25, no. 5, s. 247–250.

BRANTNER, A. Zur Vermetzung der österreichischen Literaturarchive. *Bibliotheksdienst*, 1998, Jg. 32, Heft 12, s. 2055–2064.

FILLOUX, J. Clinique et Pédagogie. [Klinický přístup a pedagogika, přel. S. Štech.] *Revue Francaise de Pédagogie*, 1983, nr. 64, s. 13–20.

DARLING-HAMMOND, L. How Teachers Education Matters. In *Journal of Teacher Education*, 2000, roč. 51, č. 3, s. 166–172.

ŠTĚPÁNEK, F.S. Z her českých dětí. *Český list*, 1899, 7, s. 399–401.

Příklady citací elektronických dokumentů

1. Elektronická monografie, databáze, počítačové programy

Sborník příspěvků : Učitelé a jejich univerzitní vzdělávání na přelomu tisíciletí : mezinárodní konference 23.–25. září 1998 [online]. Praha : Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 1999 [cit. 2001-01-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.pedf.cuni.cz/svi/vydavatelstvi/ucitel/konfcz.html>>.

Meeting Agenda [online]. Gif-sur-Yvette (Francie) : Centre d Etudes Nucléaires, Saclay Service de Documentation, březen 1991 - [cit. 30. září 2000]. Aktualizováno dvoutměsíčně. Formát ASCII. Dostupné v QUESTEL.

AXWORTHY, G. *Where in the World Is Carmen Sandiego?* [disketa]. Verze pro IBM/Tandy. San Rafael (Calif.) : Broderbund Software, 1985. 1 počítačová disketa; 5 1/4 palce. Doprovod. mat.: 1986 World Almanac and Book of Facts. Požadavky na systém: IBM/Tandy kompatibilní; 128 kB RAM; MS DOS řady 2.0, 3.0; grafický adaptér. Návrh: Gene Portwood and Lauren Elliott.

2. Části elektronických dokumentů

– nemohou existovat mimo kontext zdrojového dokumentu

Sborník příspěvků : Učitelé a jejich univerzitní vzdělávání na přelomu tisíciletí : mezinárodní konference 23.–25. září 1998 [online]. Praha : Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 1999 [cit. 24. ledna 2001]. Sekce 1, Role učitele v měnící se společnosti. Dostupné na WWW: <<http://www.pdf.cuni.cz/svi/vydavatelstvi/ucitel/konfcz.html>>.

CARROL, L. *Alice's Adventure in Wonderland* [online]. Texinfo ed. 2.2 [Dortmund (Německo)]: WindSpiel, November 1994 [cit.30. března 1995]. Chapter VII. A Mad Tea-Party. Dostupné na WWW: <http://germany.eu.net/books/carroll/alice_10.html#SEC13>.

World Factbook [CD ROM].(Washington,D.C.) : Central Intelligence Agency, 1990. Spain vital statistics. Ident. č.: CI WOFACT 1206.

3. Příspěvky do elektronických dokumentů (In)

BROŽOVÁ, S. Zdroje informací o učitelích a jejich vzdělávání v Evropě. In *Sborník příspěvků : Učitelé a jejich univerzitní vzdělávání na přelomu tisíciletí : mezinárodní konference 23.–25. září 1998* [online]. Praha : Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 1999 [cit. 2001-01-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.pdf.cuni.cz/svi/vydavatelstvi/ucitel/konfcz.html>>.

MCCONNELL, W.H. Constitutional History. In *The Canadian Encyclopedia* [CD-ROM]. Macintosh version 1.1. Toronto : McClelland&Stewart, c1993. ISBN 07-7710-1932-7.

4. Elektronické seriálové publikace

Ikaros : Elektronický časopis o informační společnosti [online]. [Praha] : Ikaros, c1998-2001 [cit. 17. dubna 2001]. 10x ročně. Dostupné na WWW: <<http://ikaros.ff.cuni.cz>>. ISSN 1212-5075.

Informatorium Fakulty pedagogické [online]. Praha : Pedagogická Fakulta UK v Praze, listopad 1994 - [cit. 2001-04-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.pdf.cuni.cz/pdf/informator>>.

5. Článek v elektronickém časopisu

ŠEDINOVÁ, P. Elektronické informační zdroje pro pedagogiku. *Ikaros* [online]. 2001, č. 1 [cit. 2001-04-17]. Dostupné na WWW: <<http://ikaros.ff.cuni.cz/2001/c01/welcome.htm>>. ISSN 1215-5075.

6. Hlavní stránka organizace

Univerzita Karlova v Praze [online]. Praha : Univerzita Karlova. Posl. úpravy 23.11.2000 [cit. 2001-01-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.cuni.cz>>. Dostupné též na Internetu: <uk@cuni.cz>.

7. Elektronická konference

Web4 Electronic Discussion : An electronic discussion for library-basedWorld-Wide Web managers [online]. Berkely : University of California Berkeley Library, 1994 [cit. 1999-07-07]. Dostupné na Internetu: <listserv@sunsite.berkeley.edu>. Dostupné též na WWW: <<http://sunsite.berkeley.edu/Web4Lib>>.

8. Zpráva z elektronické konference

RICHTER, V. Knihovnické akce v roce 2001 a BMI. In *Knihovna : elektronická konference* [online]. Praha : CESNET, 19. ledna 2001; 12:53 [cit. 24. ledna 2001]. Dostupné na Internetu: <knihovna@cesnet.cz>. Dostupné též na Internetu: <listserv@cesnet.cz>.

Odpověď na zprávu z elektronické konference

PARÁKOVÁ, M. Re: Prostředky na nákup. In *Knihovna : elektronická konference* [online]. Praha : CESNET, 17. 1. 2001; 16:16 [cit. 24. ledna 2001]. Dostupné na Internetu: <knihovna@cesnet.cz>. Dostupné též na Internetu: <listserv@cesnet.cz>.

Odpověď na neveřejnou zprávu z osobní e-mail pošty

BENDA, J. Re: *Informace o informačním systému* [elektronická pošta]. Message to: Libor Kubka. 20. ledna 2001 [cit. 2001-01-24]. Osobní komunikace.

Použité informační prameny:

ČSN ISO 690. *Dokumentace – Bibliografické citace. Obsah, forma a struktura (01 0197)*. Praha : ČSNI, 1996. 31 s.

ČSN ISO 690 – 2. *Informace a dokumentace – Bibliografické citace – Část 2 : Elektronické dokumenty nebo jejich části (01 0197)*. Praha : ČSNI, 1999. 22 s.

Související normy:

ČSN ISO 4. *Informace a dokumentace – Pravidla zkracování slov z názvů a názvů dokumentů*; lze též použít: ČSN 01 0196. *Zkracování názvů časopisů a jiných periodik*

ČSN 01 0185. *Transliterácia cyriliky*

(do převzetí ČSN ISO 9)

ČSN 01 0169. *Zkratky slov ve jmenném záznamu dokumentu*

(do převzetí ČSN ISO 832)

ČSN 01 0189. *Mezinárodní standardní číslování knih (ISBN)*

(do převzetí ČSN ISO 2108)

ČSN 01 0187. *Mezinárodní standardní číslování seriálových publikací (ISSN)*

ČSN ISO 3166. *Kódy pro názvy zemí (97 1002)*

ČSN ISO 8601. *Datové prvky a formáty výměny – Výměna informací – Prezentace data a času (97 8601)*